

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-87-21>
УДК 364:6

Дулік Т.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9984-8452>

Тараненко В.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1326-7586>

Александрюк Т.Ю.

старший викладач кафедри соціального
забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7608-2784>

Dulik Tetiana, Taranenko Viktoriia, Aleksandriuk Tetiana
University of Customs and Finance

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО ВИКЛИКІВ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

ADAPTATION OF SOCIAL PROTECTION SYSTEMS TO THE CHALLENGES OF THE MODERN ECONOMY

Стаття присвячена аналізу систем соціального захисту в контексті технологічного розвитку та демографічних змін, а також дослідженню стратегій їх адаптації до нових умов для подолання викликів сучасної національної економіки. Базовими методами статті стали наукові методи аналізу, синтезу та узагальнення, за допомогою яких були досліджені системи соціального захисту; виділені наявні виклики сучасної економіки, спричинені технологічними та демографічними змінами, та їх вплив на системи соціального захисту, а також метод порівняння, використання якого продемонструвало існуючі проблемні питання у національній системі соціального захисту та розробку стратегій її подальшого розвитку. У статті встановлено, що зміни в сучасній економіці, технологіях та демографії потребують адаптації систем соціального захисту до нових умов. У цьому контексті розкрито зміст систем соціального захисту; обґрунтована роль технологічного розвитку в адаптації систем соціального захисту; розглянуто демографічні виклики та їх вплив на системи соціального захисту; визначено інновації в системах соціального захисту; узагальнено стратегії адаптації систем соціального захисту для подолання викликів сучасної національної економіки. Крім того встановлено вплив автоматизації та штучного інтелекту на ринок праці та потреби в соціальному захисті осіб працездатного віку через вимушене безробіття. З'ясовано можливості використання цифрових технологій для оптимізації адміністративних процесів та підвищення доступності послуг соціального захисту. При цьому були встановлені позитивні тенденції в процесах інтеграції інформаційних технологій у сферу надання соціальних послуг України. Зазначено про наслідки для пенсійних систем та медичного забезпечення зростання середнього віку населення та зменшення чисельності робочої сили. Досліджено засоби соціального захисту у зв'язку зі зміною структури сімей та збільшенням кількості одиноких людей. Проведено комплексну оцінку та надані практичні рекомендації щодо можливих стратегій адаптації систем соціального захисту до нових умов для вирішення викликів сучасної національної економіки, пріоритетним завданням яких є подолання бідності в Україні та підвищення якості життя її громадян. На сьогодні через перманентні динамічні зміни, що відбуваються у сучасній економіці, розглянута тематика і досі містить у собі недостатньо досліджені та проблемні аспекти, що потребують подальшого наукового опрацювання та обґрунтування на основі матеріалів цієї статті.

Ключові слова: системи соціального захисту, технологічний розвиток, демографічні зміни, інновації в системах соціального захисту, послуги соціального захисту тощо.

The article is devoted to the analysis of social protection systems in the context of technological development and demographic changes, as well as to the study of strategies for their adaptation to new conditions to overcome the challenges of the modern national economy. The basic methods of the article are scientific methods of analysis, synthesis and generalisation, which were used to study social protection systems; to identify the existing challenges of the modern economy caused by technological and demographic changes and their impact on social protection systems, as well as the comparison method, which demonstrated the existing problematic issues in the national social protection system and the development of strategies for its further development. The article establishes that changes in the modern economy, technology and demography require adaptation of social protection systems to new conditions. In this context, the article describes the content of social protection systems; substantiates the role of technological development in adapting social protection systems; considers demographic challenges and their impact on social protection systems; identifies innovations in social protection systems; and summarises strategies for adapting social protection systems to overcome the challenges of the modern national economy. In addition, the impact of automation and artificial intelligence on the labour market and the need for social protection of working-age people due to forced unemployment is determined. The article identifies the possibilities of using digital technologies to optimise administrative processes and increase the availability of social protection services. At the same time, positive trends in the integration of information technology into the provision of social services in Ukraine have been identified. The author points out the consequences for pension systems and health care of the increase in the average age of the population and the decline in the number of labour force. The means of social protection in connection with the changing structure of families and the increasing number of single people are investigated. A comprehensive assessment is made and practical recommendations are provided on possible strategies for adapting social protection systems to new conditions to meet the challenges of the modern national economy, the priority of which is to overcome poverty in Ukraine and improve the quality of life of its citizens. Today, due to the permanent dynamic changes taking place in the modern economy, the topic under consideration still contains insufficiently researched and problematic aspects that require further scientific study and substantiation based on the materials of this article.

Keywords: social protection systems, technological development, demographic changes, innovations in social protection systems, social protection services, etc.

Постановка проблеми. Сучасний світ стоїть перед численними викликами у сфері соціального захисту, зумовленими змінами в економічних процесах, технологіях та демографії. Зростання швидкості технологічного розвитку, зміни в структурі ринку праці та підвищення середнього віку населення створюють нові виклики для систем соціального захисту, які раніше не стикалися з подібними проблемами.

В Україні, як і в будь-якій соціально спрямованій державі, формування та реалізація ефективної системи соціального захисту є пріоритетним завданням, що спрямоване на забезпечення національного, суспільного, культурного і духовного її відродження за допомогою дієвих соціальних механізмів та фінансової підтримки. Проте, на відміну від ряду інших країн, в Україні у сучасних умовах великої війни, що точиться на її території вже третій рік, та зростання соціально-економічної напруги, стан виконання державою зобов'язань щодо соціального захисту громадян стає все більш хитким, оскільки щоденно збільшується кількість отримувачів соціальних послуг та різних категорій осіб, які постраждали від війни та потребують соціальної допомоги та підтримки.

Крім того, дієвим фактором, що впливає на системи соціального захисту на світовому та національному рівні є технологічний прогрес, зокрема автоматизація та штучний інтелект, що перетворюють ринок праці, змінюючи характер зайнятості, вимоги до навичок та компетенцій. Це може мати значний вплив на підприємництво, рівень безробіття та потреби в соціальних послугах. З іншого боку, демо-

графічні зміни, зокрема зростання середнього віку населення та зменшення чисельності робочої сили, створюють нові виклики для пенсійних систем, медичного забезпечення та соціальної допомоги. Тому аналіз систем соціального захисту в контексті технологічного розвитку та демографічних змін, а також дослідження стратегій їх адаптації до нових умов для вирішення викликів сучасної національної економіки є надзвичайно важливим завданням для її уряду, наукової спільноти, громадських організацій, бізнес-структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційною базою дослідження стали чинні законодавчі та інші нормативно-правові акти щодо систем соціального захисту в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) та Україні, офіційні статистичні та аналітичні матеріали, монографічні та періодичні видання закордонних та вітчизняних учених.

Концептуальні основи та різнопланові аспекти організації систем соціального захисту, а також сучасні тенденції у їх розвитку обґрунтовані у наукових працях зарубіжних учених: Лотара Вітте (розглядає дискусію поч. 21 ст. щодо перспектив європейського розвитку та його соціальної складової) [1]; Акселя Бьорш-Супана та Христини Б. Вілке (висвітлюють сутність державної пенсійної системи Німеччини: як було і як буде; аналізують виклики в пенсійному забезпеченні, акцентують увагу на питаннях подолання ризиків і забезпеченні пенсійного доходу [2]; Дж. Пальме, І. Свенссона, Ст. Олафссона (автори розглядають соціальний захист, добробут та якість життя у скандинавських країнах [3; 4]; М. Сепульве-

да, М. Манфреді (перший автор розглядає правовий підхід до соціального захисту в Латинській Америці; другий – посилення економічних і соціальних прав на внутрішньому ринку через визнання горизонтальних наслідків Європейської Хартії основних прав) [5; 6]; Е. Дундар Аравачіка, Д. Піашо (висвітлюють соціальну політику та державу добробуту; майбутнє соціальної політики та зміни парадигми) [7; 8]; С. Разаві (досліджує перетворення права на соціальне забезпечення в реальність для всіх працівників) [9]; Дж. Цизікієна, А. Урманавічена, А. Антонен, А. Ллена-Нозаль, Р. Фернандеса, С. Купс (автори досліджують практичні аспекти надання соціальних послуг з урахуванням вимірів соціального відчуження в контексті теорії раціонального вибору; виклики та дилеми в наданні соціальних послуг; надання соціальних послуг у країнах ЄС) [10; 11; 12]; А. Лопеса Пелаеса, К. Маркуелло-Сервоса (автори досліджують електронну соціальну роботу та цифрове суспільство, зазначають, що цифрові інновації та технології впливають на поведінку їх користувачів і процеси соціального відчуження, а також на практику державних установ) [13] та інші.

Сучасна проблематика систем соціального захисту в Україні знайшла широке відображення у наукових працях українських учених-економістів. Зокрема, досліджували прикладні аспекти людського розвитку в Україні та шляхи мінімізації соціальних ризиків; стан та перспективи соціальної безпеки в Україні (Е. Лібанова, О. Новікова, О. Сидорчук, О. Панькова) [14; 15]; політико-економічні засади системи соціального захисту населення в Україні, виклики та основні напрями їх оптимізації (Л. Павлова, О. Кочемировська, О. Пищуліна) [16; 17]; інновації в системі соціального захисту; соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України (О. Прокопчук, М. Мальований, Ю. Улянич, О. Болотна) [18; 19]; інформаційні технології в системі соціального захисту; цифровізацію соціальної сфери в контексті забезпечення економічної безпеки держави (О. Додон, О. Коваленко, А. Жаворонок, І. Лопашук) [20; 21]; вплив демографічних чинників на фінансовий стан пенсійної системи України у сучасних умовах та на розвиток соціальної інфраструктури в Україні; вплив демографічних та міграційних чинників на економічний розвиток України у післявоєнний період (В. Рудик, В. Панасюк, І. Шубала) [22; 23; 24]; застосування світових тенденцій фінансування соціальної сфери в Україні; світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та її впровадження в Україні (І. Пріхно, О. Галицький, Р. Гришова) [25; 26] та інші. Водночас, не дивлячись на суттєві теоретико-прикладні здобутки в дослідженні ефектів дії систем соціального захисту, слід зазначи-

ти, що на сьогодні в Україні в умовах воєнного стану та системних правових змін у соціальній сфері, залишаються актуальними питання адаптації цих систем до викликів сучасної економіки, спричинених технологічними та демографічними змінами.

Метою статті є аналіз систем соціального захисту в контексті технологічного розвитку та демографічних змін, а також дослідження стратегій їх адаптації до нових умов для подолання викликів сучасної національної економіки.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення сучасного світу, що характеризується стрімкими глобалізаційними процесами та трансформаціями в економічному просторі, важливим кроком на шляху до посилення соціальної безпеки в країні, є затвердження ефективних систем соціального захисту населення від викликів та загроз для здоров'я та життя людей.

Системи соціального захисту – це комплекс заходів та програм, створених для забезпечення базових потреб і підтримки населення в різних життєвих ситуаціях. Основною метою соціального захисту є зменшення рівня бідності, підтримка добробуту населення та забезпечення соціальної справедливості.

Основні компоненти системи соціального захисту в країнах ЄС (наприклад, Німеччині, Франції, Швеції) та Україні включають [16; 17; 25]:

1. Пенсійне забезпечення: виплати для осіб, які досягли пенсійного віку або не можуть працювати через інвалідність.
2. Соціальну допомогу: грошова підтримка для малозабезпечених сімей, безробітних, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей тощо.
3. Медичне страхування: доступ до медичних послуг для всіх громадян, часто через систему державного страхування або субсидування.
4. Страхування на випадок безробіття: допомога людям, які втратили роботу, до моменту їх працевлаштування.
5. Допомогу на дітей та сім'ї: включає виплати на дітей, соціальні програми для підтримки сімей з дітьми.
6. Соціальні послуги: надання консультацій, психологічної підтримки, реабілітаційних програм тощо.
7. Житлові субсидії: допомога в оплаті житла для малозабезпечених сімей.

Ці системи можуть відрізнятися залежно від країни, її економічного розвитку, культурних та соціальних особливостей. До прикладу в усіх країнах-членах ЄС системи соціального захисту зазвичай отримують достатню державну фінансову підтримку, є більш оптимальними та охоплюють ширше коло населення, тоді як в Україні, через економічні труднощі, тривалу та руйнівну війну, рівень

їх фінансування є недостатнім, вони є менш масштабними та ефективними [14; 15; 25; 26]. Водночас основні напрями державних витрат у ЄС та Україні співпадають (пенсії, охорона здоров'я, освіта та довгострокова допомога тощо), але різняться їх обсяги. Станом на 2022 рік ці показники в країнах ЄС становлять 3 098 млрд євро, або 19,5 % ВВП і 39,2 % загальних витрат, найбільшими серед них є пенсійні виплати (10,4 % ВВП) [27]. В Україні державні витрати на соціальний захист у 2022 – 2023 рр. склали 8,2 % і 7,3 % ВВП та 15,8 % і 11,7 % загальних витрат відповідно, що є більш ніж вдвічі меншими аналогічних показників у країнах ЄС [28; 29].

Наразі у міжнародному правовому полі сфери соціального захисту ЄС основоположним актом є Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS N139) [30], а в національному законодавстві – де закріплено право для громадян на соціальний захист та забезпечення достатнього життєвого рівня, таких документів декілька: Конституція України [31], Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966-XIV [32], Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III [33], Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01. 2019 р. № 2671-VIII [34] тощо [35].

Згідно з частиною 1 ст. 46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі: повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; втрати годувальника; безробіття з незалежних від них обставин; старості та в інших випадках, передбачених законом» тощо [31].

Крім того, у частині 2 ст. 46 основного закону України зазначено, що «це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [31].

Проте, всупереч конституційним вимогам частини 2 та 3 ст. 46, пенсійні виплати, допомоги та інші види соціальних виплат, що є основним джерелом існування різних категорій українського населення, не гарантують достатній рівень життя малозабезпеченим його верствам, який не повинен бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом [32]. Водночас цей критерій також є заниженим та не відображає реальної потреби населення в товарах і послугах, тому його необхідно переглянути та відкоригувати з урахуванням об'єктивного стану національної економіки та показників рівня інфляції. Але, на жаль, в умовах великої війни, фінансові можливості держави обмежені та знаходяться у пря-

мій залежності не тільки від рівня соціально-економічного розвитку України, але й стану воєнних дій. У такій ситуації на допомогу можуть прийти сучасні інформаційні технології, що здатні одночасно підвищити якість надання соціальних послуг населенню та зменшити фінансові витрати на його обслуговування.

Отже, надзвичайно важливим чинником, що має значний дієвий потенціал для поліпшення ефективності соціальних послуг та доступності систем соціального захисту є сучасні інформаційні технології, процеси цифровізації та діджиталізації. Автори теперішнього дослідження поділяють позицію окремих зарубіжних учених (А. Ллена-Нозаль, Р. Фернандеса, С. Купс), які зазначають, що необхідною умовою для покращення горизонтальної та вертикальної консолідації соціальних послуг є рух до більшої та кращої інтеграції інформаційних систем [12]. Водночас інші дослідники – Х. Маркуелло-Сервос, А. Лопес Пелаес, наголошують, що цифровізація та технології впливають не лише на поведінку їх користувачів та отримувачів соціальних послуг, а й на діяльність державних соціальних інституцій, які активно впроваджують процеси діджиталізації та тим самим оптимізують електронний документообіг та зменшують обсяги витрат на його обслуговування [13].

Таким чином, окреслені точки зору свідчать про те, що сучасні технології мають суттєві потенціальні можливості (рис. 1) для підвищення ефективності систем соціального захисту, поліпшення якості надання соціальних послуг, зменшення витрат на їх фінансування та соціальної напруги у суспільстві.

Рис. 1. Роль технологічного розвитку в адаптації систем соціального захисту до сучасних викликів

Джерело: складено авторами за даними [12; 13; 18; 19; 20; 21; 36]

Як можна побачити на рис. 2, що означені інформаційні технології у системі соціального захисту охоплюють різні її аспекти. Проте, важливою складовою серед них є оптимізація адміністративних процесів соціального захисту. Використання цифрових технологій, таких як роботизація та автоматизація, може значно спростити адміністративні процеси управління системами соціального захисту. При цьому, сучасні інформаційні системи можуть автоматизувати рутинні завдання, що дозволяє зменшити витрати та збільшити швидкість обробки запитів [17; 20].

Не менш значущим важелем, що здатний підвищити якість надання соціальних послуг є впровадження таких інноваційних технологій, як телемедицина, що дозволяє покращити доступність та якість медичної допомоги. Віддалені консультації та моніторинг здоров'я можуть допомогти підтримувати здоров'я населення на високому рівні та запобігати захворюванням [36].

Персоналізовані підходи, серед іншого, створюють необхідні передумови до надання адресної соціальної допомоги. Іншими словами, застосування аналітичних даних та штучного інтелекту дозволяє розробляти індивідуалізовані підходи до конкретних отримувачів соціальних послуг. Розроблені алгоритми можуть аналізувати великі обсяги даних та виявляти індивідуальні потреби та ризики громадян, що дозволяє підбирати оптимальні рішення щодо надання соціальної підтримки [13].

Можливість створення електронних платформ для спілкування між різними суб'єктами соціальної економіки на сьогодні відіграє пріоритетне значення. Інакше кажучи, розробка онлайн-платформ для зв'язку між громадянами та органами соціального захисту може забезпечити швидкий та зручний доступ до інформації та соціальних послуг. Це осо-

бливо важливо для вразливих груп населення, які можуть мати обмежений доступ до традиційних каналів зв'язку [36].

Збільшення ефективності виявлення та боротьби із зловживаннями передбачає використання відповідної аналітики даних та штучного інтелекту. Це може допомогти виявляти випадки шахрайства та зловживання системою соціального захисту, що дозволить забезпечити більш ефективне управління соціальними ризиками та захист правопорядку [20].

Оновлення старої недосконалої соціальної інфраструктури у системі соціального захисту (об'єктів охорони здоров'я, освіти та науки, культури та спорту, житлово-комунального господарства, громадського харчування тощо) шляхом запровадження інноваційних технологій є запорукою не лише для повноцінного відтворення робочої сили, але й забезпечення підвищення якості життя громадян та надання соціальних послуг, допомоги населенню [19].

Іншим важливим напрямком технологічного розвитку у системі соціального захисту, що забезпечує підвищення ефективності інфраструктури соціальної сфери та якості надання соціальних послуг, є впровадження сучасних інноваційних технологій у практику соціальних служб та діяльність соціально відповідального бізнесу, врахування запитів населення, дотримання соціальних зобов'язань тощо [13; 36].

Отже, разом усе зазначене вказує на те, що технології можуть відігравати ключову роль у модернізації систем соціального захисту та їх адаптації до поточних викликів сучасного світу. Більшість наведених технологій ефективно застосовуються у багатьох країнах, наприклад, у Німеччині, країнах Північної Європи та США. Їх поширення відбулося останніми роками насамперед внаслідок пандемії COVID-19 та інших чинників [2; 3; 13; 26; 27; 37; 38]. Водночас в Україні також активізувалися процеси технологічних змін у системі соціального захисту, які були започатковані ще до повномасштабної війни на її території та поширені на потребу українського суспільства. Наразі, з-поміж іншого, йдеться про запровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери [39], що забезпечує централізовану обробку даних для надання соціальних послуг в електронному вигляді через різні платформи.

На сьогодні в Україні урегульовані та є ефективно діючими такі електронні сервіси: платформа «Допомога»; державний сервіс «Малютко»; веб-платформа «Ветеран»; елікарняний – електронна платформа е-послуг Міністерства соціальної політики України тощо. Крім того, створені та

Рис. 2. Сучасні демографічні виклики

Джерело: складено авторами за даними [14; 22; 23; 24]

функціонують різні державні реєстри, що містять об'єктивну інформацію про фізичних осіб, отримувачів соціальних пільг, виплат, допомог та послуг, зокрема Єдиний соціальний реєстр, Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо. Водночас здійснено налаштування Єдиного порталу державних послуг «Дія» на отримання соціальних послуг онлайн, пов'язаних із пенсією, пільгами або отриманням допомоги, послугами при народженні дитини, для багатодітних родин, отриманням довідок та витягів на усі випадки життя; порталу електронних послуг Пенсійного фонду України тощо. Окремо є доступність до отримання освітніх послуг через налаштування Дія.Освіта – це «національна едьютейнмент платформа актуальних знань та навичок», тобто вона поєднує можливості навчання, розваг і профорієнтації [20; 21; 36; 38].

Так, за переконанням віце прем'єр-міністра з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій – міністра цифрової трансформації Михайла Федорова, цифровізація соціальної сфери дозволить зекономити близько 30 млрд грн та покращити надання соціальної допомоги українцям [40].

Отже, все зазначене свідчить про вагомі технологічні зрушення у національній системі соціального захисту, подолання окремих викликів, зумовлених змінами в технологічних процесах та відповідно підвищення якості надання соціальних послуг. Проте, на сьогоднішній день, через продовження воєнного стану в Україні та ведення бойових дій, обмеження фінансування тощо, поки що не вдається досягнути максимальних успіхів у цій сфері. Очікують на своє вирішення «проблеми, пов'язані з розпорошеністю джерел інформації, підтвердження якої є необхідним для реалізації права на той чи інший вид соціальної допомоги», питання «дублювання соціальних виплат та забезпечення їх адресності» та «законодавчого врегулювання застосування біометричних технологій та цифрової дактилоскопії у системі соціального захисту», а також нагальною потребою українського суспільства є більш ширше охоплення через відповідні інформаційні платформи отримувачів різних видів соціальної допомоги, наприклад, особи похилого віку та, які постраждали від російської війни, домашнього насильства тощо [36, с. 4, 8; 38].

Подальший аналіз сучасних наукових досліджень [14; 15; 22; 23; 24] також свідчить про вплив на національні системи соціального захисту демографічних змін. Насамперед автори підтримують позицію науковців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, фахівців Державного комітету статистики України, які проаналізувавши демографічні ризики, ризики

зайнятості та ринку праці, проблеми рівня життя, бідності та соціального виключення, розвитку системи соціального захисту населення, наголошують, що демографічна безпека в країні є важливою складовою національної безпеки. Водночас, підкреслюючи її переваги у розвитку соціальної сфери, висловили думку про те, що демографічні ризики людського розвитку, пов'язані з процесами депопуляції, деформаціями демографічних структур, втратою здоров'я й поширенням соціальних захворювань, високою передчасною смертністю та вкрай низькою тривалістю життя [14, с. 5–6, 113–159]. До схожих роздумів дійшов інший український науковець М. Панасюк, який зазначає, що демографічний стан, насамперед темпи відтворення населення, частка непрацездатних у його структурі, рівень зайнятості трудових ресурсів у виробничих процесах, відіграє важливу роль у розвитку соціальної інфраструктури та надає можливість організувати її більш раціонально як територіально, так і у галузевих секторах, а також стверджує, що позитивні демографічні процеси забезпечують підвищення рівня життя населення [23]. І нарешті, найбільш актуальними на сьогодні є дослідження І. Шубали, яка вказує не лише на тісний взаємозв'язок між економічним розвитком та демографічною ситуацією в країні, але й також зазначає, що через велику війну в Україні та суттєві втрати людських ресурсів, відбуваються незворотні процеси у структурі ринку праці: зменшення чисельності економічно активного населення та збільшення непрацездатних осіб, які потребують соціального захисту та допомоги, а це своєю чергою призводить до погіршення соціально-економічної ситуації, зростання державних витрат на соціальний захист та посилення соціальної напруги [24].

Таким чином, усі згадані вище висловлювання українських науковців про демографічні виклики вказують на те, що вони являють собою істотні важелі впливу на системи соціального захисту, які можуть бути представлені за певними напрямками (рис. 2).

Одним із головних демографічних трендів у багатьох країнах та в Україні є зростання середнього віку населення. Це ставить під загрозу сталість пенсійних систем, оскільки зменшується кількість працездатного населення, яке фінансує пенсійні виплати. Станом на 2022 рік, середній вік населення країн ЄС становив 44,4 роки, порівняно з 38,7 роками у 2002 році. Найвищий середній вік зафіксовано в Італії (48,0 років), Португалії (46,8 років), Греції (46,1 років) та Німеччині (45,8 років). Найнижчі показники середнього віку спостерігалися на Кіпрі (38,3 роки), в Ірландії (38,8 років) та Люксембурзі (39,7 років) [27; 41].

За даними Державної служби статистики України, середній вік населення України станом на 2022 рік становив близько 41 року, порівняно з 36,5 роками у 1989 році, що свідчить про поступове старіння населення країни [42; 43]. Цей процес супроводжується зменшенням чисельності працездатного населення та зростанням частки осіб пенсійного віку. У такій ситуації системи соціального захисту повинні шукати нові способи забезпечення достатнього рівня пенсій для літніх людей.

Крім того, важливим демографічним чинником, що впливає на систему соціального захисту є зміни в структурі українських сімей. Різноманіття сімейних структур зростає, включаючи зменшення кількості традиційних двопоколінних сімей, збільшення кількості одиноких осіб [43, с. 36, 37] та одиноких батьків через велику війну, яка забрала життя багатьох українців. Це може призвести до зміни потреб у соціальних послугах, зокрема у допомозі з опікою, підтримкою сімей та дітей.

Не менш важливою обставиною є те, що система соціального захисту залежить й від чисельності населення, його статево-вікової та соціальної структури, кількості робочої сили [14, с. 113, 122; 43, с. 26–29]. З підвищенням середнього віку та зміною демографічної структури населення зменшується кількість працездатного населення. Це може призвести до збільшення фінансового тиску на системи соціального захисту, а також до зменшення податкових надходжень, які фінансують ці системи. Війна в Україні призвела до значного зменшення чисельності робочої сили, погіршення соціально-економічного становища населення. Мільйони людей втратили роботу та джерела доходу, що потребує вжиття соціальних заходів з боку держави щодо їх підтримки. За даними Державної служби статистики України та інших джерел, населення країни значно скоротилося в останні роки. У 2021 році населення України становило приблизно 41 млн осіб; у 2022 році цей показник знизився до близько 39,7 млн осіб; у 2023 році населення України скоротилося ще більше, до приблизно 36,7 млн осіб. Проте, за оцінками експертів Українського інституту майбутнього (UIF), отримуємо ще більш невтішні дані. Станом на 2024 рік в Україні є всього близько 28,5 млн осіб. Це скорочення населення значною мірою зумовлене еміграцією, зменшенням рівня народжуваності та зростанням смертності. Багато українців були змушені залишити країну через військові дії та економічні труднощі [42; 43, с. 26; 44].

Щодо трудових ресурсів (робоча сила: зайняті та безробітні), то їх кількість в Україні також має негативну динаміку через еміграцію та інші фактори, такі

як зменшення чисельності працездатного населення та збільшення кількості людей, які не беруть участь у трудовій діяльності через військові дії та інші причини. Так, у 2021 році робоча сила становила всього 17,4 млн осіб [43, с. 41, 42]. Однак, за визначенням експертки економічних програм UIF Яни Лаврик, станом на 2023 рік в Україні серед 28,5 млн осіб лише 11,7 млн осіб були економічно активними, з них працювали приблизно 9–9,3 млн осіб, тоді як аж 16,8 млн осіб – це економічно неактивне населення (пенсіонери, діти) [44]. Ці тенденції мають серйозні наслідки для економіки України, знижуючи її трудовий та виробничий потенціал, тим самим обмежуючи економічне зростання.

На сьогоднішній день актуальним для України є питання, що потребує вирішення, це зростання витрат на охорону здоров'я та довгострокову допомогу, оскільки кількість їх отримувачів суттєво зросла, знову ж таки, через велику війну та нестабільну економічну ситуацію. Крім того, зі зростанням середнього віку населення зростає і попит на медичні та довгострокові послуги. Все це може призвести до збільшення витрат на охорону здоров'я та довгострокову допомогу, що ставить під загрозу фінансову стійкість систем соціального захисту [41; 45].

Нерівність у демографічних тенденціях між регіонами України [23] також можна віднести до дієвого демографічного чинника, здатного впливати на стан соціального захисту. Особливо помітною є така нерівність під час теперішньої війни та через тимчасову окупацію окремих територій України. Демографічні тенденції стали суттєво відрізнятися між різними регіонами та соціальними групами. Це може призвести до посилення нерівності у доступі до соціального захисту та поглиблення географічних розбіжностей у якості та обсязі послуг.

Таким чином, кожен згаданий аспект демографічних викликів має велике значення для адаптації систем соціального захисту та є дієвим чинником, що суттєво впливає на їх стан і вирішення цих викликів вимагатиме комплексних, інноваційних підходів та системних рішень українського уряду. Узагальнену інформацію стратегії адаптації систем соціального захисту до поточних демографічних та інших викликів сучасного світу наведено в табл. 1.

Загалом, як можна побачити, що означені стратегічні напрями охоплюють різні їх аспекти. Водночас, аналізуючи зміст кожного з них, зазначимо, що вони мають важливе значення для розуміння соціально-економічної ситуації в країні. На переконання авторів, це знання необхідне для розробки ефективної державної інклюзивної соціальної полі-

Стратегічні напрями подальшого розвитку систем соціального захисту України

Напря́м	Основні проблеми, які передбачається розв'язати
Стимулювання гнучкості на ринку праці	Розвиток гнучких форм зайнятості населення України, таких як робота на частковий робочий день, фріланс (одночасна співпраця з кількома приватними клієнтами чи компаніями, наприклад, репетиторство, розробка програмного забезпечення тощо) та віддалена робота, може допомогти пристосувати ринок праці до змінних умов. Державні програми щодо заохочення підприємств до використання інноваційних форм зайнятості та надання гнучких умов праці може допомогти забезпечити більшу стабільність на ринку праці в умовах воєнного стану та покращити соціальний захист працівників.
Розвиток навичок та перекваліфікація	Швидкі зміни на ринку праці України вимагають постійного оновлення навичок, компетенцій та перепідготовки працівників. Державні програми та ініціативи з розвитку навичок та перекваліфікації, зокрема отримання різних освітніх послуг через налаштування національної едьютейнмент платформи Дія.Освіта, можуть допомогти забезпечити працівникам отримання успішної кар'єри у нових умовах. Своєю чергою це може сприяти формуванню ефективної соціальної та економічної політики України, спрямованої на подолання бідності та покращення життя людей.
Реформа пенсійних систем	Зростання середнього віку населення ставить під загрозу сталість пенсійних систем як в Україні, так і у багатьох країнах світу. Реформа пенсійних систем, така як підвищення пенсійного віку, розширення програм додаткового пенсійного забезпечення, щорічна індексація пенсій, стимулювання продовження робочого життя, оптимізація порталу електронних послуг Пенсійного фонду України, може допомогти зберегти фінансову стійкість цих систем.
Сприяння соціальному підприємництву та інноваціям у соціальній сфері	Створення сприятливих умов для соціального підприємництва в Україні та соціальних інновацій може сприяти збільшенню нових робочих місць та зростанню конкурентоспроможності економіки. Державні програми, насамперед гарантованого доходу, які надають фінансову підтримку, а також консультації та доступ до ресурсів для малих та середніх підприємств, зокрема через портал державних послуг «Дія», Державної служби зайнятості України, можуть стимулювати економічний розвиток та забезпечити нові можливості для зайнятості населення.
Забезпечення доступу до освіти та охорони здоров'я	Забезпечення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я є важливим напрямком соціального захисту населення України. Державні програми, які забезпечують доступ до безкоштовної або доступної за ціною освіти та медичної допомоги, зокрема через розширення функцій Єдиного порталу державних послуг «Дія», Дія.Освіта, можуть допомогти зменшити нерівності, витрати та підвищити загальний рівень благополуччя населення.

Джерело: складено авторами за даними [1; 14; 15; 17; 36; 38; 41; 46]

тики, спрямованої на підвищення рівня соціального захисту та якості життя населення. Запропоновані напрями дадуть позитивний ефект у разі їх комплексного застосування, у тому числі й в умовах сучасної економіки України. Наразі саме їх реалізація сприятиме досягненню визначених цілей у Стратегічному плані Міністерства соціальної політики України на 2022–2024 роки [46] та післявоєнні роки.

Таким чином, з метою забезпечення сталості та ефективності систем соціального захисту в Україні нині та у післявоєнний період, зосередження уряду України на питаннях адаптації цих систем до технологічних змін та демографічних викликів, вбачається своєчасним рішенням, оскільки вже маючи певні здобутки в соціальній сфері, важливо їх оптимізувати, уніфікувати та примножити. Водночас зазначимо, що їх вправне врегулювання є запорукою соціально-економічної стійкості в країні та стабільності суспільного ладу.

Висновки. Впродовж суверенного розвитку України, проблеми пов'язані із забезпеченням соціального захисту завжди були на порядку денному її уряду, вітчизняних учених – економістів, фінансистів та соціальних працівників. Незважаючи на таку підвищену зацікавленість різних суб'єктів до

соціальних питань, на сьогодні відсутнє належне їх вирішення. Насамперед потребують перегляду установлені стереотипи щодо систем соціального захисту з орієнтацією на потреби суспільства, його фінансові можливості, зміни, що відбуваються у сучасній національній економіці, технологічному розвитку та демографічних процесах. Означене завдання набуває особливої актуальності під впливом низки політичних, економічних, військових викликів та загроз, насамперед через велику російсько-українську війну.

У контексті швидкого технологічного розвитку, змін на ринку праці України та демографічних тенденцій, системи соціального захисту стикаються з численними викликами. Адаптація цих систем до нових умов стає надзвичайно важливим завданням для забезпечення сталості та ефективності соціального захисту населення.

Важливою стратегією адаптації системи соціального захисту населення України є подальше використання технологій для оптимізації адміністративних процесів, підвищення якості послуг та розвитку персоналізованих підходів до надання соціальної допомоги. Крім того, необхідно активно працювати над реформою пенсійних систем України (солідар-

ної пенсійної системи; накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; недержавного пенсійного забезпечення), сприянням соціальному підприємництву та соціальним інноваціям, а також забезпеченням дешевого доступу до отримання якісних послуг освіти та охорони здоров'я.

Зростаюча роль гнучких форм зайнятості, розвиток нових моделей соціального захисту, таких як гарантований дохід, насамперед пенсійні виплати, а також активне сприяння розвитку навичок та пе-

рекваліфікації працівників, визначають напрямки подальшого розвитку систем соціального захисту населення України.

Загальним висновком є те, що для успішної адаптації систем соціального захисту населення України необхідно поєднувати стратегічне бачення та інноваційний підхід з реформами у сферах праці, пенсійного забезпечення, охорони здоров'я та освіти. Тільки таким чином можна забезпечити сталість та ефективність соціального захисту для всіх громадян у майбутньому.

Список літератури:

1. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? Київ : Заповіт, 2006. С. 43.
2. Borsh-Supa A., Wilke, K.B. Das staatliche Rentensystem Deutschlands: wie es war, wie es sein wird. Die Herausforderung im Ruhestand: Risikotransfer und Sicherheit des Ruhestandseinkommens. 2004. P. 239–292.
3. Palme J., Svensson I. Social protection in the Scandinavian countries. *Encyclopedia of quality of life and well-being research*. 2014. P. 6004–6009.
4. Ólafsson S. Well-Being in the Nordic Countries: An International Comparison. *Icelandic Review of Politics & Administration*. 2013. Vol. 9(2). P. 345–372. DOI: <https://doi.org/10.13177/irpa.a.2013.9.2.5>
5. Sepúlveda M. Legal approach to social protection in Latin America. *ECLAC – Social Policy Series* 2014. No. 189.
6. Manfredi M. Strengthening economic and social rights in the internal market through recognition of the horizontal implications of the European Charter of Fundamental Rights. *European Papers*. 2021. Vol. 6 (1). P. 293–309.
7. Dunder Aravacik E. (2019). Social policy and the welfare state. In: Bernur Açıkgöz, *Public Economy and Finance* (1–20). Turkey: IntechOpen. 2019. P. 1–20.
8. Piacho D. The future of social policy – a paradigm shift. *Political Studies in Asia and the Pacific*. 2015. Vol. 2 (1). P. 1–7.
9. Razavi S. Making the right to social security a reality for all workers. *Indian Journal of Labor Economics*. 2022. Vol. 65. P. 269–294.
10. Cizikiene J., Urmanaviciene A. Aspects of the provision of social services taking into account dimensions of social exclusion in the context of the theory of rational choice. *Eurasian Journal of Social Sciences*. 2018. Vol. 6 (1). P. 29–36.
11. Anttonen A. Challenges and dilemmas in social service delivery. In: Flavia Martinelli, Anneli Anttonen, and Margitta Metzke, *Disruption of social services* 2017. Chapter 17. P. 63–375.
12. Llana-Nozal A., Fernandes R., Kups S. Provision of social services in EU countries. Reform of the national framework for the provision of social services in Spain. *OECD Working Papers on Social Affairs, Employment and Migration*. 2022. No. 276.
13. López Pelaez A., Markuello-Servos C. Electronic Social Work and the Digital Society: Rethinking Approaches, Practices and Technologies. *European Journal of Social Work*. 2018. 21 (6), 801–803.
14. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
15. Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія. Львівський регіональний інст-т державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. К.; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
16. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні. Автореферат дис. на здоб. наук. ступ. к. е.н. за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Львів, 2015. 22 с.
17. Кочеміровська О.О., Пищуліна О.М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 88 с.
18. Прокопчук О.Т., Мальований М.І., Улянич Ю.В. Інновації в системі соціального захисту. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. Випуск 100 Частина 2. С. 18–28. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/100.2/2.pdf>
19. Болотна О. В., Костюк М. К. Соціальні інновації як інструмент підвищення якості життя населення України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 510–517.
20. Додон О., Коваленко О. Інформаційні технології в системі соціального захисту. *Modeling the development of the economic systems*, 2023. №2. С. 74–78.
21. Жаворонок А.В., Лопашук І.А. Цифровізація соціальної сфери в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 253–258.
22. Рудик В. К. Вплив демографічних чинників на фінансовий стан пенсійної системи України у сучасних умовах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2016. Вип. 12(1). С. 16–24.

23. Панасюк В.М. Вплив демографічного фактору на розвиток соціальної інфраструктури в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 10.
24. Шубала І. Вплив демографічних та міграційних чинників на економічний розвиток України у післявоєнний період. *Економічний форум*. 2022. Том 12, № 2. С. 33–38.
25. Пріхно І.М. Застосування світових тенденцій фінансування соціальної сфери в Україні. *Інфраструктура ринку*. Випуск 7. 2017. С. 322 – 325.
26. Галицький О., Гришова Р. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та її впровадження в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2019. 6, 122–127.
27. Eurostat (2022). Social protection statistics. Retrieved from. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection
28. Валовий внутрішній продукт України. МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
29. Видатки держбюджету України. МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
30. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS N139): Міжнародний документ від 06.11.1990 №ETS N 139 (станом на 01.08. 2024) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651#Text
31. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX).
32. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. №2017-III (редакція від 26.06.2024, підстава – 3495-IX).
33. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. №966-XIV (редакція від 20.01.2018, підстава – 2249-VIII).
34. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01. 2019 р. №2671-VIII (редакція від 31.12.2023, підстава – 2801-IX).
35. Dulik T., Aleksandriuk T., Taranenko V., Koriahina T., Cherba V. Priorities for the development of the social field in Ukraine and its legal regulation in the context of adaptation to European standards. *Ius Humani*. 2023. Vol. 12 (II). P. 97–120. URL: <http://scielo.senescyt.gob.ec/pdf/iush/v12n2/1390-7794-iush-12-02-00097.pdf>
36. Оглядове досьє щодо основних аспектів цифрової трансформації соціальної сфери. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33011.pdf>
37. International Labour Organization. (2021). World Social Protection Report 2020–2022: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future. URL: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/world-social-security-report/2022/WCMS_834343/lang--en/index.htm
38. Федірко Н. Цифровий соціальний захист в Україні: передумови та стратегічні виклики. *Перспективи бізнесу*. 2022. Том 12. Випуск №1, С. 1–13.
39. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : Постанова КМУ від 14.04.2021 р. (редакція від 18.06.2024, підстава – 687-2024-п). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text>.
40. Федоров М. Цифровізація сфери соцпослуг зекономить державі мільярди гривень. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3708212-cifrovizacia-sferi-socposlug-zekonomit-derzavi-milardi-grivenfedorov.html>
41. World Bank. (2021). Social Protection Overview. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/overview>
42. Статистика населення України. Державна служба статистики України. URL: https://web.archive.org/web/20130922132911/http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
43. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України. Київ, 2023. 387 с.
44. В Україні економічно активними є лише близько 11,7 мільйона людей. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3732011-v-ukraini-ekonomichno-aktivnimi-e-lise-blizko-117-miljona-ludej.html>
45. Ніколюк О.В., Родіна О.В., Маркевич О.В. Оцінка впливу соціально-демографічних факторів на розвиток сфери охорони здоров'я України. *Економіка і регіон*. 2023. №3 (90). С. 26–30.
46. Про затвердження Стратегічного плану Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік та два наступні бюджетні періоди (2023–2024 роки): Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.02.2022 № 90. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/6220.html?PrintVersion>

References:

1. Vitte L. (2006) Yevropeiska sotsialna model i sotsialna zghurtovanist: yaku rol vidihraie YeS? [European social model and social cohesion: what role does the EU play?]. Kyiv : Zapovit, 2006. 43 s.
2. Borsh-Supan, A., Wilke, K. B. (2004). Das staatliche Rentensystem Deutschlands: wie es war, wie es sein wird. Die Herausforderung im Ruhestand: Risikotransfer und Sicherheit des Ruhestandseinkommens, pp. 239–292.
3. Palme, J., & Svensson, I. (2014). Social protection in the Scandinavian countries. *Encyclopedia of quality of life and well-being research*, pp. 6004–6009.
4. Ólafsson, S. (2013). Well-Being in the Nordic Countries: An International Comparison. *Icelandic Review of Politics & Administration*, vol. 9(2), pp. 345–372. DOI: <https://doi.org/10.13177/irpa.a.2013.9.2.5>
5. Sepúlveda M. (2014). Legal approach to social protection in Latin America. *ECLAC – Social Policy Serie*, no. 189.
6. Manfredi M. (2021). Strengthening economic and social rights in the internal market through recognition of the horizontal implications of the European Charter of Fundamental Rights. *European Papers*, vol. 6 (1), pp. 293–309.

7. Dunder Aravacik E. (2019). Social policy and the welfare state. In: Bernur Açıkgöz, *Public Economy and Finance*, pp. 1–20.
8. Piacho D. (2015). The future of social policy – a paradigm shift. *Political Studies in Asia and the Pacific*, 2 (1), 1–7.
9. Razavi S. (2022). Making the right to social security a reality for all workers. *Indian Journal of Labor Economics*, vol. 65, pp. 269–294.
10. Cizikiene J., Urmanaviciene A. (2018). Aspects of the provision of social services taking into account dimensions of social exclusion in the context of the theory of rational choice. *Eurasian Journal of Social Sciences*, vol. 6 (1), pp. 29–36.
11. Anttonen A. (2017). Chapter 17: Challenges and dilemmas in social service delivery. In: Flavia Martinelli, Anneli Anttonen, and Margitta Metzke, *Disruption of social services*, pp. 363–375.
12. Llana-Nozal A., Fernandes R., Kups S. (2022). Provision of social services in EU countries. Reform of the national framework for the provision of social services in Spain. *OECD Working Papers on Social Affairs, Employment and Migration*, no. 276.
13. López Pelaez A., Markuello-Servos C. (2018). Electronic Social Work and the Digital Society: Rethinking Approaches, Practices and Technologies. *European Journal of Social Work*, vol. 21 (6), pp. 801–803.
14. Libanovoi E.M. (2010) Liudskiy rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv (kolektyvna nauko-vo-analitychna monohrafiia) [Human development in Ukraine: minimization of social risks (collective scientific and analytical monograph)]. Kyiv: In-t demohrafiia ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, Derzhkomstat Ukrainy, 496 p.
15. Novikova O. F., Sydoruk O. H., Pankova O. V. (2018) Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky : monohrafiia [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments: monograph]. Lvivskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia NADU; NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti . K. ; Lviv : LRIDU NADU, 184 p.
16. Pavlova L.O (2015). Polityko-ekonomichnyi analiz systemy sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini [Political and economic analysis of the system of social protection of the population in Ukraine]. : dys. ... kand. geogr. nauk 08.00.01 – ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoi dumky. Lviv, 2015. 22 s.
17. Kochemyrovska O.O., Pyschulina O.M. (2012) Osnovni napriamy optymizatsii systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini : analit. Dop [The main directions of optimization of the social protection system in Ukraine: analyst. add]. Kyiv: NISD, 88 p.
18. Prokopchuk O.T., Malovanyi M.I., Ulianych Yu.V. (2022) Innovatsii v systemi sotsialnoho zakhystu [Innovations in the social protection system]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, vol. 100, part. 2, pp. 18–28. Available at: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/100.2/2.pdf>
19. Bolotna O. V., Kostiuk M. K. (2017) Sotsialni innovatsii yak instrument pidvyshchennia yakosti zhyttia naselennia Ukrainy [Social innovations as a tool for improving the quality of life of the population of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 10, pp. 510–517.
20. Dodon O., Kovalenko O. (2023) Informatsiini tekhnologii v systemi sotsialnoho zakhystu [Information technologies in the social protection system]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 2, pp. 74–78.
21. Zhavoronok A.V., Lopashchuk I.A. (2014) Tsyfrovizatsiia sotsialnoi sfery v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Digitization of the social sphere in the context of ensuring the economic security of the state]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 189, pp. 253–258.
22. Rudyk V. K. (2016) Vplyv demohrafichnykh chynnykiv na finansovyi stan pensiinoi systemy Ukrainy u suchasnykh umovakh [The influence of demographic factors on the financial condition of the pension system of Ukraine in modern conditions]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, vol. 12(1), pp. 16–24.
23. Panasiuk V.M. (2016) Vplyv demohrafichnoho faktor na rozvytok sotsialnoi infrastruktury v Ukraini [The influence of the demographic factor on the development of social infrastructure in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 10.
24. Shubala I. (2022) Vplyv demohrafichnykh ta mihratsiinykh chynnykiv na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy u pisliavoiennyi period [The influence of demographic and migration factors on the economic development of Ukraine in the post-war period]. *Ekonomichnyi forum*, vol. 12, no. 2, pp. 33–38.
25. Prikhno I.M. (2017) Zastosuvannia svitovykh tendentsii finansuvannia sotsialnoi sfery v Ukraini [The application of world trends in financing the social sphere in Ukraine]. *Infrastruktura rynku*, vol. 7, pp. 322–325.
26. Halytskyi O., Hryshova R. (2019) Svitovyi dosvid realizatsii derzhavnoi polityky pidtrymky osib z invalidnistiu ta yii vprovadzhennia v Ukraini [World experience of implementing the state policy of support for persons with disabilities and its implementation in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 6, pp. 122–127.
27. Eurostat (2022). Social protection statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection
28. Valovy vnutrishnii produkt Ukrainy [Gross domestic product of Ukraine]. MinfinMedia. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
29. Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy [Expenditures of the state budget of Ukraine]. MinfinMedia. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
30. Ievropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia (perehlianutyi) (ETS N139) [European Social Security Code (revised) (ETS N139)]. Mizhnarodnyi dokument vid 06.11.1990 №ETS N 139 (stanom na 01.08. 2024) Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651#Text

31. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR (redaktsiia vid 01.01.2020, pidstava – 27-IX) [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96-BP (edition dated 01.01.2020, basis – 27-IX)].
32. Zakon Ukrainy “Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii” vid 05.10.2000 r. №2017-III (redaktsiia vid 26.06.2024, pidstava – 3495-IX) [Law of Ukraine “On State Social Standards and State Social Guarantees” dated October 5, 2000 No. 2017-III (revision dated June 26, 2024, basis – 3495-IX)].
33. Zakon Ukrainy “Pro prozhytkovyi minimum” vid 15.07.1999 r. №966-XIV (redaktsiia vid 20.01.2018, pidstava – 2249-VIII) [Law of Ukraine “On Subsistence Minimum” dated 15.07.1999 No. 966-XIV (edition dated 20.01.2018, basis – 2249-VIII)].
34. Zakon Ukrainy “Pro sotsialni posluhy” vid 17.01. 2019 r. №2671-VIII (redaktsiia vid 31.12.2023, pidstava – 2801-IX) [Law of Ukraine “On Social Services” dated January 17, 2019 No. 2671-VIII (edition dated 12.31.2023, basis – 2801-IX)].
35. Dulik T., Aleksandriuk T., Taranenka V., Koriahina T., Cherba V. (2023) Priorities for the development of the social field in Ukraine and its legal regulation in the context of adaptation to European standards. *Ius Humani*, vol. 12 (II), p. 97–120. Available at: <http://scielo.senescyt.gov.ec/pdf/iush/v12n2/1390-7794-iush-12-02-00097.pdf>
36. Ohliadove dosie shchodo osnovnykh aspektiv tsyfrovoy transformatsii sotsialnoi sfery [Review dossier on the main aspects of the digital transformation of the social sphere]. Available at: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33011.pdf>
37. International Labour Organization. (2021). World Social Protection Report 2020–2022: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future. Available at: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/world-social-security-report/2022/WCMS_834343/lang--en/index.htm
38. Fedirko N. (2022) Tsyfrovoyi sotsialnyi zakhyst v Ukraini: peredumovy ta stratehichni vyklyky [Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges]. *Perspektyvy biznesu*, vol. 12, no. 1, pp. 1–13.
39. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Yedynu informatsiinu systemu sotsialnoi sfery : Postanova KМУ vid 14.04.2021 r. (redaktsiia vid 18.06.2024, pidstava – 687-2024-p) [On the approval of the Regulation on the Unified Information System of the Social Sphere: Resolution of the CMU dated 04/14/2021 (edited on 06/18/2024, basis – 687-2024-p)].
40. Fedorov M. Tsyfrovizatsiia sfery sotsposluh zekonomyt derzhavi miliardy hryven [Digitization of the sphere of social services will save the state billions of hryvnias]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3708212-ci-frovizacia-sferi-socposlug-zekonomit-derzavi-milardi-grivenfedorov.html>
41. World Bank. (2021). Social Protection Overview. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/overview>
42. Statystyka naselennia Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Statistics of the population of Ukraine. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://web.archive.org/web/20130922132911/http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
43. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2022 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2022]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, 2023. 387 s.
44. V Ukraini ekonomichno aktyvnyymi ye lyshe blyzko 11,7 miliona liudei [Only about 11.7 million people are economically active in Ukraine]. UKRINFORM. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3732011-v-ukraini-ekonomichno-aktivnimi-e-lise-blizko-117-miljona-ludej.html>
45. Nikoliuk O.V., Rodina O.V., Markevych O.V. (2023) Otsinka vplyvu sotsialno-demohrafichnykh faktoriv na rozvytok sfery okhorony zdorovia Ukrainy [Assessment of the influence of socio-demographic factors on the development of the health care sector of Ukraine]. *Ekonomika i rehion*, vol. 3 (90), pp. 26–30.
46. Pro zatverdzhennia Stratehichnoho planu Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy na 2022 biudzhetnyi rik ta dva nastupni biudzhetni periody (2023–2024 roky) [On the approval of the Strategic Plan of the Ministry of Social Policy of Ukraine for the 2022 budget year and the following two budget periods (2023–2024)]. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 11.02. 2022 №90. Available at: <https://www.msp.gov.ua/documents/6220.html?PrintVersion>